

TIETEELLINEN ELÄMÄ

VUOSI 2000 merkitsi todella siirtymistä uuteen aikaan. Näin voi päätellä ainakin retorikkasta, jolla on kuorutettu paria tiedepoliittisesti merkittävää paperia tämän vuoden aikana. Suomen Akatemia linjasi vuosituohinnan tavoitteitaan ja toimintapolitiikkaansa keväällä ilmestyneessä julkaisussaan 3/00. Akatemia pitää tavoitteenaan Suomen kehittämistä tieto- ja sivistisyhteiskunnaksi ja suomalaisen tutkimuksen nostamista tieteen eturintamaan. Hyvä! Akatemiassahan on jo aiemmin opittu, että tutkimuksen ja opetuksen tiukka erottaminen ei noihin päämääriin johda. Tutkimus kun on edelleen käsityötaitoa, jossa mestarien ja oppipoikien henkilökohtaisella kanssakäymisellä on keskeinen rooli.

Oppipojan tie on myös pitkä ja tuskainen ja edellyttää pitkäjänteisyyttä. Toimintajatkajansa mukaisesti Akatemia ilmoittaa edistävänsä tutkimusta "tieteelliseen laatuun perustuvalla pitkäjänteisellä rahoituksella". Tieteellinen laatu valittavasti vain kovin usein näyttää korvautuvan kansallisen kilpailukyvyn vahvistamisella ja hallinnon tarpeiden tyydyttämisellä. Kuva yhteiskunnasta on kovin talous-, valtio- ja järjestökeskeinen. Näiden kaipaama indikaattorivetoinen kuva tutkimuksemme tilasta antaa Akatemialle aihetta tyytyväisyyteen: tutkijakoulut ovat toimineet ja tuottaneet tohtoreita, ulkomailla on käyty, naisten osuus tutkijakunnasta on kasvanut jne. jne. Indikaattorit ovat kuitenkin kovin vaarallinen tapa kuvata tiedeyhteisöä, vaikka ne jos-takin jotakin kertovatkin. Ne

eivät kuitenkaan paljasta, missä määrin kaivoon saatu vesi on kannettua, nopeasti kulutettua, jolloin pitkäjänteisellä rahoituksella onkin saatu lyhytjänteistä hyötyä.

Akatemian paperissa tämä ristiriita paljastuu kuivan byrokraattiselta tuntuvassa kapaleessa: "Tutkijakunnan uusiutuminen Suomen tutkimusjärjestelmän nyt saavuttamalla, sekä määrällisesti että laadullisesti aiempaa merkittävästi korkeammalla tasolla on vaativa haaste. Se voi onnistua vain korkeatasoisissa ja monipuolisissa perustutkimusympäristöissä." Helsingin yliopiston reipas rehtori on oivaltanut tämän ja pannut selvitysmiehen asialle. Tehtävänä oli ennen kaikkea humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tulevaisuuden pohdinta.

Julki tullut ehdotus kuulostaa hyvältä. Yliopisto on perustamassa tutkijakollegiata, jonka kulut olisivat tulevaisuudessa peräti 17 miljoonaa vuodessa. Kollegio palkkaisi 5 professoria, 20 vanhempaa tutkijaa, 15 tutkijatohtoria sekä kutsuisi joukon ulkomaisia tutkijoita. Esitys antaa kuitenkin aiheen kysyä: mihin ja miksi? Rehtori ja hänen selvitysmiehensä ovat ratkaisseet ongelmaa vanhalla suomalaisen kasviviljelijän logiikalla.

Jos vanha kaski ei tuota toivottua tulosta, raivataan uusi. Tällä logiikalla tutkimuksemme puutteita on paikkailtu jo jonkin aikaa. Tuloksena on suuri joukko toimimattoman pieniä yksiköitä hajallaan pitkin maata. Pitkäjänteisyyttä uudessa esityksessä ei ole edes siteeksi. Sen ehdotetaan keskittyvän 2–3 vuoden ajan kerrallaan

parin valitun teeman ympärillä tehtävään tutkimukseen. Miten perustutkimusta tehdään 2–3:ssa vuodessa? Ja kuka valitsee teemat? Muoti-aiheista saadaan varmaan näyttäviä tuloksia, mutta muokataanko esityksen mukaisella ratkaisulla sittenkään pitkään satoa tuottavaa peltoa kaskan sijaan?

Ongelman ydin Helsingin yliopiston ehdotuksessa on taustalla piilevä kuvitelma, jonka mukaan "huippuyksikkö" voidaan perustaa. Voidaanhan se, mutta takaako se "tutkijakunnan uudistumisen" eli tuottako se sellaista institutionalisoitunutta tieteellistä pääomaa, joka hedelmöittää tutkimusta tuon 2–3 vuoden rahoituskauden jälkeenkin? Sopii epäillä. Ei Akatemiakaan kuvittele tutkimusohjelmien tuottavan huippuyksiköitä, vaan ne etsitään aivan eri menetelmin. Ongelmaan on törmätty myös tutkijakoulu-älyttömyydessä. Tieteenalalaitoksista riippumattomiksi rakennetut projektinomaiset tutkijakoulut eivät tuota pysyviä tieteellisen tiedon keskuksia, joilla olisi jatkuvuutta.

Eikö olisi syytä ottaa oppia niin virheistä kuin oikeistakin ratkaisuisista ja kehittää humanistis-yhteiskuntatieteellistä tutkimusta pitkäjänteisesti huippuyksiköiden mallin mukaisesti? Estääkö tunnelinäkö vai kasviviljelijän mentaliteetti näkemästä yliopistollista tieteenalalaitosta "korkeatasoisena ja monipuolisena perustutkimusympäristönä", joka opetuksensa kautta tuottaa aina uusia tutkijapolvia ja jonka toimintaan institutionalisoituu saavutettu tieteellinen tieto ja taito?

MODERNITY and Moral Identity oli teemana moraalifilosofien sosiologien avustuksella elokuussa Helsingissä järjestämässä kokouksessa. Järjestäjät pelkäsivät jo pahinta, kun päävieraisiksi kaavailut Jürgen Habermas ja Charles Taylor peruivat tulonsa eikä Georg Henrik von Wright-kään suostunut pitämään virallista esitelmää, vaikka oli-kin paikalla. Pelot osoittautuivat kuitenkin turhiksi konferenssin edetessä. Plenaristeista Shares Sharma (Delhi) kyseenalaisti läntisen näkemyksen universaalisuudesta ja Craig Calhoun (New York) ehdotti Habermasin herruudettoman kommunikaation mallin tilalle kulttuurisesti realistisempaa mallia, jossa otetaan huomioon, että yhteisymmärrys syntyy usein pikemminkin keskustelun osanottajien identiteettien muuttumisen kuin elämisaailmasta toiseen tapahtuvan argumenttien kääntämisen kautta. Gunnar Skirbekk (Bergen) formalisoi Habermasia, Nicholas Rengger (St. Andrews) osoitti, että niin valistuksen puolustaminen kuin vastustaminenkin perustui lähinnä väärinkäsitykseen ja Marina Barabba (Praha) pohti arvoja. Järjestäjien viimeisetkin huolet katosivat, kun Martha Nussbaum (Chicago) otti yleisönsä popularisoimalla alkujaan taloustieteen nobelistilta Amartya Seniltä löytyvää ajatusta, jonka mukaan ihmisoi-keuksien sijasta olisi syytä puhua inhimillisistä kyvyistä (*human capabilities*). Tällöin nimittäin päästäisiin eroon suuresta osasta mm. John Rawlsin teorian ympärillä käytyä kiistelyä ja voitaisiin samalla omaksua kulttuurisen

variaation mahdollistava näkökulma. Nussbaumien kymmenkohtainen luovuttamattomien inhimillisten kykyjen lista sisälsikin mm. leikkimisen ja monia muita hyviä asioita, ja näkökannan teki vielä sympaattisemmaksi se, että Nussbaum ilmoitti olevansa keskustelussa valmis muuttamaan listaa aina tarpeen tullen. On uskottavaa, että mm. YK:n erilaisissa seminaareissa, joissa Nussbaum onkin viime aikoina ollut suosittu puhuja, keskustelu inhimillisistä kyvyistä saattaa tarjota järkevämmän vaihtoehdon kuin paikoilleen jämähtänyt vääntö oikeuksista. Silti akateemisemmin virittyneet teoreetikot saattavat pitää ratkaisua hieman liian helppona ja ainakin paikalle eksyneet antropologit luultavasti kohauttavat kulmiaan viimeistään kuullessaan maailmaa paljon matkanneen filosofin viittaavan eri maissa tapaamiensa ihmisten kanssa käymiinsä keskusteluihin termillä ”my fieldwork”.

ELO-SYYSKUUN vaihteessa Helsingissä kokoontui viitosenkymmentä tutkijaa pohtimaan hyvinvointiyhteiskunnan viimeaikaisia muutoksia länsimaissa. Teemanaan *The Ethos of Welfare* kokous oli houkutellut eurooppalaisten lisäksi osanottajia Uudesta Seelannista, Australiasta ja Kanadasta. Suomalaisittain ilahduttavaa oli se, että kokouksen monet puheenvuorot esittivät yhteiskuntapoliittisen tilannearvion, jonka mukaan meillä ja ylipäänsä Pohjoismaissa hyvinvointivaltion rakenteet ovat selvästi kestäneet hyvin verrattuna esimerkik-

si taannoin kovasti ihaillun Uuden Seelannin surkeaan nykytilanteeseen.

Kokouksen erityisenä näkökulmana hyvinvointikeskusteluihin oli Michel Foucault’n myöhäistuotannosta sytykkeensä saanut *governmentality*-tutkimus. Pääpuhujina Helsingissä kuultiin tämän tutkimussuunnan nimekkäimpiä edustajia, heidän joukossaan Nikolas Rose, Mitchell Dean, Giovanna Procacci ja Barry Hindess sekä suomalaiset Pauli Kettunen ja Sakari Hänninen. ”Sosiaaliseen” kiinnittyvän politiikan muutosten lisäksi kokouksen keskeisiä teemoja olivat mm. lääketieteen ja terveydenhoitoteknologian viimeaikaiset mullistukset ja niiden vaikutus yhä yksilöllistyvän ”arjen politiikan” käytäntöihin.

Kiinnostavaa kyllä, kokouksen kenties selkein anti oli se, että *governmentality*-tutkimus hahmottui itsessään kokonaisuu-tena; uutena ja itenäisenä tutkimusalana. Vaikka modernin hallinnallistumisen teema on saanut innoituksensa Foucault’lta, suhde oppi-isän kirjoituksiin alkaa olla yhä etäisempi. Teoreettisten tekstien perinteen oppihistoriallisen pohdinnan sijasta olennaista uudessa tutkimuksessa on yhteiskunnallisia hallintakäytäntöjä – yhtä hyvin teknologiaa ja hallintoa kuin politiikkaa ja etiiikkaa – ja niiden muutoksia koskevat uudet näkökulmat, käsitteet sekä konkreettinen tieto. Ei ihme, että selkeitä ”tuloksia” tuottava oppisuunta alkaa olla legitimiä tavaraa myös yliopistojen sosiologian ja sosiaalipolitiikan laitoksilla.... Yksi ongelma on kuitenkin vielä ratkaistava, ennen kuin tästä

saadaan oma kohtansa laitosten erikoisalatentteihin: miten suomentaa sujuvasti ranskan *gouvernementalité*?

ROBERT Proctorin, tunnetun natsirotuhygienian historioitsijan, uusin kirja *The Nazi war on cancer* (Princeton University Press, 1999) antanee ajattelemisen aihetta niille, jotka ovat kiinnostuneita paitsi terveystalouden ja kansanterveyspolitiikan ja kansanterveystyön myös sosiaalivaltion alkuperistä ja luonteesta. Proctor tutkii natsiajan syöpätutkimuksen lisäksi kansanterveystiedettä, erityisesti työterveyteen liittyvää työperäisten syöpien tutkimusta, sekä kansanterveyskampanjoita, eritoten terveen ruokavalion edistämistä ja tupakoinnin vastustamispyrkimyksiä. Historioitsija tavallaan kääntää esiin natsismin toisen puolen, sen kuinka pyrkimykset vaalia ja kohtaa arjalaiskansan terveyttä johtivat hankkeisiin, jotka tieteelliseltä vakavuudeltaan ja tasoltaan ja terveystaloudeltaan edistyksellisyydeltään eivät eronneet ”vapaan maailman” vastaavista. Hän myös kyseenalaistaa käsityksen natsien biopolitiikan monoliittisuudesta esittämällä, kuinka syöpätutkimuksen ja yleisten terveystaloudellisten pyrkimysten taustalla oli moninaisia ideologioita näkemyksiä ja käytännöllisiä pyrkimyksiä, jotka kamppailivat keskenään. Suomalaisen terveystalouden kannalta kirjan kiinnostavin anti lienee tutkimus natsien voimaperäisestä tupakoinnin vastustamiskampanjasta sekä siitä, kuinka edelliseen liittyen syöpätutkimus painottui tupakoinnin ja syöväen yhteyksien selvittämiseen.

MITEN kesäloma meni? on tuttu kysymys monille lomalta palaaville. Brittisanomalehti *Guardian* (August 22, 2000) kysyi sikäläiseltä yliopistoväeltä: ”It’s summer, but do top academics know how to relax?”. Yksi mielenkiintoisimmista vastaajista oli sosiologian professori Anthony Giddens (62 v.), joka on London School of Economicsin (LSE) rehtori. Työteliäisyydestään ja tuotteliaisuudesta tunnettu Giddens ei pidä lainkaan kesälomaa: ”I will take some time off to do some reading if I can, but you know what these jobs are like, a bit enveloping,” hän selittää. ”I might try to write a book instead – I’d like to write one about Britain, the position of the country at the moment and its likely prospects.” Kesälukemisenä hänellä oli Martin Lipsetin ja Gary Marksin alkukesällä ilmestynyt kirja *It Didn’t Happen Here: Why Socialism Failed in the United States* (Norton, 2000). Mainittakoon, että Lipsetin ja Marksin kirjasta ilmestyi juuri etukäteen Giddensin amerikkalaisen kollegan Richard Sennettin laajajako vasemmistolainen arvio ”You’re on your own” *Times Literary Supplementissa* (May 26, 2000).

DA, da, da lauloi saksalainen pop-yhtye 1980-luvun hittibiisissään. Viime aikoina Da, Da, Da:ta ovat toistelleet filosofit, kun Martin Heideggerista on tullut filosofinen hitti. Heidegger itse totesi *Da:n* olevan ajattelunsa keskeisin käsite ja heideggerilaiset pohtivat nyt demonstratiivipronominin alaa ja taistelevat *Da:n* suomenkielisestä

vastineesta. Heideggerilaiset eivät siis ole yhtenäinen kansa vaan Heideggerin filosofian runoillemassa aukeamassa käydään jatkuvaa kamppailua. Mitkä suomenkieliset sanat avaavat Heideggerin ajattelun mahdollisimman omaehtoisesti ja mitkä taas peittävät tuon aukeaman? Heideggerin runollinen sanankäyttö on tietenkin se alkuperäinen yhteinen aukeama, joka kokoa nämä kiistat yhteiseen jännitteeseen. Luovat kääntäjämme pyrkivät näin kohtaamaan Heideggerin ylivalitsevan vallan antaakseen sen avautua suomalaisille sanan kuulijoille suomenkieliseen teokseen vangittuna. Niinpä Reijo Kupiainen kääntää *Oleminen ja aika* -suomennokseensa *Daseinin* täälläoloksi, Markku Lehtinen *Kirje Humanismista* -teoksessa paikalla-olemiseksi ja Miika Luoto huomauttaa Heideggerin taidetta koskevassa kirjassaan, että vaikka *Daseinille* on jo kaksi eri suomennosta hän haluaa kuitenkin tuoda vielä kolmannen ja kääntää *Daseinin* siinä-olemiseksi. Toimitus ehdottaakin, että joku tekisi 1970-luvun saksalaisesta hitistä uuden suomiversioon, jossa laulettaisiin ”Täällä, Paikka, Siinä, Täällä, Paikka, Siinä”. Tässä kolmen termin eroavassa ja yhdistävässä rytmissä, platonilaisessa *khorrassa*, voitaisiin sitten saavuttaa mainiosti se olemisen kielellinen tapahtuma, samanaikaisena kätkeytymättömyytenä ja kätkeytyneisyytenä, aukeamana, jota Heidegger yritti *Da*-käsitteellään tavoittaa. Mukaan voitaisiin liittää myös eräänlainen tanssi, jossa laulajat tekisivät sanojen mukana johonkin suuntautuvan

osoittavan eleen. Vaarana olisi, että kriitikot voisivat taas vitsailla saksalaisesta koirakoulusta, mutta olisi myös mahdollista, että biisistä tulisi samanlainen hitti filosofian opiskelijoiden bailuihin kuin M.A. Nummisen Wittensteinin *Tractatuksen* laulaminen aikoinaan oli. Näin tämä kuorotanssi voisi mahdollistaa eri koulukuntiin ja kautuneille filosofian opiskelijoille yhteisen tapahtumisen sijan.

HELSINGIN yliopiston *Yliopisto*-lehdessä 13/2000 (11.9.00) julkaistiin otsikolla "Nautinto-

jen niemellä" musiikkitieteen professori-semiootikko Eero Tarastin haastattelu. Siinä kerrotaan muun muassa, että "gastrosemiootikko" Tarasti "todellisten aterioiden ohella nautiskelee ruokiin liittyvillä mielikuvilla".

Isossa värikuvassa Tarasti poseeraa vaimonsa kanssa kesähuvilan kuistille katetun pöydän ääressä. Kuvan etualalla pöydällä pistää silmään salaattikastikepullo, joka ilmiselvästikin on – ei enempää eikä vähempää kuin *Saarioisten ranskalainen salaattikastike!* Siis halvimpia valmis-

tuotteita mitä kauppojemme hyllyiltä löytyy ja jota moni ei taida pitää gastronomisena tuotteena. Ei tarvitse olla "gastrosemiootikko" tehdäkseen tietyt johtopäätökset siihen – ja Tarastin gastrosemiotiikkaan – liittyvistä mielikuvista... Toisaalta Tarastin "nautinnoista" kertoo toinen sangen karmaiseva esimerkki: Minnesotassa vieraillessaan hän oli valmistanut kaurapuuroa hotellihuoneen kahvinkeitinissä! Lukija jää miettimään, onko gastrosemiotiikka konstailevaa populismia vai konstailematon proletaarinen tiede.